

פְּתוּב בְּדָם

הספר "אלה דברי האחרונים" הוא אסופת מכתבים שכתבו יהודים בשואה. לזכור ולא לשכוח

נהרגו ומתו מוות נורא בידי הרוצחים. זרקו אותם כמו פלבים לתוך בתי שימוש. ילדים חיים נזרקו לתוך בורות. לא אכתוב הרבה. אני חושבת ש עוד ימצא אדם שיוכל למסור על סבלנו ועל מרחץ הדמים (רם רב, הרג) אצלנו. הצלחנו עדיין להינצל, אבל לכמה זמן? כל יום אנו מחכים למוות ובינתיים מתאבלים על קרובינו ויקירינו.

המשפחה שלה, מוישקלה, כבר איננה, זכר (שום דבר) לא נשאר מהם. אבל אני מקנאה בהם. אני אסיים. בלתי אפשרי לכתוב ולזעוק (לצעוק) על ייסורינו (כאבנו, סבלנו הקשה). היו בריאים, והדבר היחיד שאתם יכולים לעשותו הוא לנקום ברוצחינו. טיפת נקמה בהם. אני מנשקת אתכם חזק חזק. אני נפרדת מכולכם לפני מות כולנו.

זלטה
אבי היקר!

אני נפרדת ממך לפני מותי. אנו רוצים מאוד לחיות, אבל מה לעשות - לא נותנים. אני פליכר פוחדת מהמוות, כי ילדים קטנים נזרקים לתוך הקבר בעודם בחיים. אני נפרדת מכם לתמיד. אני מנשקת אותך חזק חזק.

שלמה, יוטה

מכתב שכתב אשר בן יצחק שוורץ מהעיר לינסק, אל אחותו רבקה גינצבורג-שוורץ בחיפה, ב-25 בינואר 1943:

אחותי היקרה והיחידה רבקה!

אין לי סבלנות ואין לי כבר כל רגש אנושי לכתוב. אני פוחדת רק מתוך תקווה שאת, היחידה מפל המשפחה, תישארי בחיים, ולכן אני רוצה שתדעי מתי לקיים את ימי הזיכרון. התחמקתי (פחדתי) היום מהמחנה זאסלאו, ואני נמצא אצל גוי, פדי להשאיר בשבילך את המכתב הנוכחי. לדאבוני (לצערי) אין מי שיחפא אותי, פי כל אחד מתיירא (פחד) לחייו הוא. אני לא רוצה למסור פרחים, פי אין אדם שיוכל לתאר זאת. אם סופרי דברי הימים יתארו פעם את זה שעבר עלינו, אל תחשבי שזה ככה היה. המשורר הכי גדול לא מוכשר לתאר אפילו החלק האלפי מן המציאות. אני בעצמי לא מוכשר לספר על כל מה שקורה פה ביום אחד. אני מוכרח לומר שזה היה איזה חלום בלהות (רע מאוד), אבל לדאבוני זה הכל אמת.

ובכן, עד היום נשאר לך מפל המשפחה רק אני, היחידה. לפני עשרה ימים לקחו ממני את הנקמה היחידה שנשארה לי עוד. ביחד עם יתר יהודי המחנה לקחו גם את היגדה, שאול ומלך. נשארנו במחנה, מפל המחוז הסנקאאי, סך הכל 70 יהודים מתוך 15,000.

ספר חדש בהוצאת "יד ושם" מביא כ-800 מכתבים, פתקים, צוואות, שכתבו יהודים בימי השואה (עורר: צבי בכרך). הספר נקרא "אלה דברי האחרונים", והמכתבים שבו מלמדים, בגוף ראשון ובזמן אמת, על האנשים ועל האירועים האיומים שהם עברו. השמות, התנאים הקשים, תחושת האימה, ההרגשה שהמוות קרוב, הכאב על אלה שפבר אינם - הכל נמסר בגוף ראשון, ממקור ראשון, בזמן אמת.

חלק מהמכתבים הצליחו להגיע לידינו בדואר, ובשנים שאחרי המלחמה נמסרו לארכיונים שונים. במקרים אחרים הספיקו הקורבנות, שפבר הועלו אל הקרונות בדרך האחרונה, להשליך (לזרוק) דרך הפתחים מכתבים וגלויות, בתקווה שהמוציא אותם יעביר אותם לפתובות שעליהם. היו יהודים שמסרו את מכתבם האחרון לידי שומר או סוהר בעל רצון טוב, או לידי חבר שהאמינו כי הוא יצליח לשרוד (להישאר בחיים), ויעביר את המכתב לבני משפחתם.

כך, בדרך לא דרך, הועברו המכתבים ונשמרו המסרים האחרונים של הנספים (ההרוגים). רובם ביקשו להשאיר עדות (באנגלית: טסטמוני) ולספר על מה שקשה להאמין שהוא אפשרי. רובם מדברים על תחושת (הרגשת) הסוף הקרב; חלקם משאירים צוואות ובקשות אחרונות, מביעים דאגה לילדיהם או להוריהם המבוגרים. רבים קוראים לנקמה (רבו); רבים מדגישים את הקשר לעם היהודי, ובכולם מורגשת תדהמה עצומה (הפתעה גדולה) על שפבר כזה - פגיעה איומה פליכר בחפים מפשע (לא אשמים), רוע לב ואכזריות שקשה לדמיין - קורה.

מתוך מכתב שנכתב בחורף 1944, ברפכת שהובילה את הכותבת לפרגו-בלזן; מזגרה יקרה,

אינני יכולה לתאר באיזה מצב נפשי אני כותבת מכתב זה. זה שמונה ימים שאנו גרים בקרון. מתוך 77

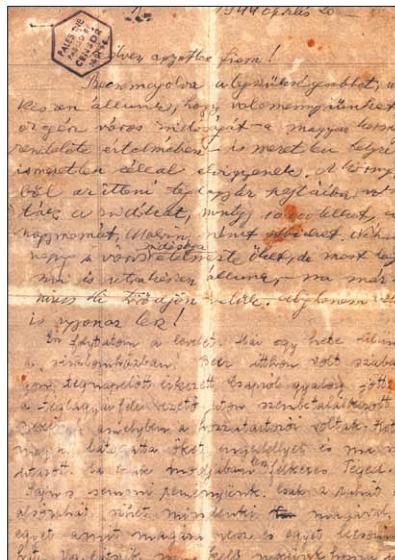
איש - 65 גברים ו-121 נשים - נמלטו (פרחו) עד כה 14, ואיני יודעת האם לא לעשות כן בעצמי. תארי לעצמך שבסביבות 8-9 בפברואר משחררים אותנו מהקרון לעשות את צרכינו - והדבר מתנהל סמוך (קרוב) לקרונות, כי אי אפשר להתרחק אף לא צעד אחד. אחר כך שוב סוגרים אותנו ועד למחרת בפברואר לא פותחים לנו את הקרונות, יקרה אשר יקרה. [...]

בבוקר הוא אינו יכול אפילו לזנו. [...] כך שמגדושקה שלי, אי אפשר עוד לסבול את זה זמן רב. להשפיל (לא לתת כבוד) אנשים לדרגה חייטית שכזו, לא יאמן כמעט. לולא (אם לא) הייתי כאן בעצמי, לא הייתי יכולה להאמין. [...]

אני מנשקת אותך באהבה, בלנקה לוי

מכתב שנכתב מהעיר פוילין ביולי 1942. את המכתב כתבו זלטה וישניאצקי ובתה בת העשר יוטה. הן כתבו לאב ולבעל משה, שהיה פארצות-הברית. המכתב נמסר למפרי נוצרי, והוא התבקש לשלוח אותו לארצות-הברית אחרי המלחמה.

לכסוף נמסר המכתב לאחיה של זלטה, שהיה פרטיזן ביצרות וניצל. זלטה ושני ילדיה נרצחו ב-20 בינואר 1943:

מוישקלה שלי ובל יקירי,

אנחנו עכשיו אחרי שחיטה (הריגה) איומה. ב-25.7.1942 התרחשו אצלנו, כמו בכל הערים האחרות, שחיטות המוניות. שרדו 350 איש. 850

פעם ביום אנו מקבלים פרוסת לחם אחת עם "ביס" שימורים, וגם זאת רק מיום שלישי - עד אז לא קיבלנו כלום. הלב מתפליץ (משתגע) כמעט עבור לגימת מים אחת. [...] ימינו עוד עוברים איכשהו, אבל כבר בשעה חמש אחר-הצהריים מחשיך והאדם מתפרבל (שוכב) על התרמיל שלו. עד שבע למחרת

אותם לאחד מקרובי או מדידי באמריקה או בארץ ישראל, אם עוד יישאר מישהו מהם. שמי פרידה ניסלביץ', ילידת ויינגבה.

לאבי היקר והנכבד נחום צבי ניסלביץ', אחותי שושנה שטיין, בעלה מיכה יהודה שטיין וקרובים אחרים בקלם שנותרו בחיים, לאחיניתי היקרה אסתרל שטיין בוגר. אני מחבקת בחיבה את היקרים לי שיקבלו צוואה זו, ולוואי שידעו שנשארתי בחיים עד עכשיו, היחידה מן המשפחה. על האחרים אינני יודעת דבר. את אמא היקרה שלי ראיתי תי בפעם האחרונה בבית הסוהר, על האחים שלי שמחה ואייזק מאיר ניסלביץ' ידוע לי שהיו לפני המלחמה בפוניבז'.

אני שולחת ברכות לאחי היהודים שנשארו אחרי האינקוויזיציה, ולוואי שיהיו בנים נאמנים למולדתנו הקדושה, ארץ ישראל.

פרידה

מכתב שכתב נער להוריו:

הורי היקרים!

לו היו השמים נייר והעולם דיו, לא הייתי מסוגל לתאר לכם את סבלי ואת כל מה שאני רואה סביבי. המחנה שוכן בקרחת יער (שטח עצים, בתוך היער). כבר בבוקר השכם (מוקדם) מוציאים אותנו לעבודה ביצר. כפות הרגליים שלי שותתות (מלאות) דם, מפני שלקחו לי את הנעליים. אנחנו עובדים כל היום, בלי לאכול כמעט, ובלי להשתרש. אנחנו ישנים על האדמה (גם את המעילים לקחו לנו). כל לילה באים חיילים שיכורים ומכים אותנו במקלות עץ, וגופי כבר שחור מפתמי דם מתחת לעור ונראה כמו חתיכת עץ מפוחמת (שרופה, שחורה). לפעמים משליכים לנו כמה גזרים לא מבושלים, או סלק, וזאת בושה וחרפה (בושה גדולה): כאן הולכים מפות פרי לחטוף (לקחת ממישהו) חתיכה קטנה או איזה עלה קטן. שלשום ברחו שני נערים, לכן העמידו אותנו בשורה, וכל חמישי נורה למוות. אני לא הייתי החמישי, אבל אני יודע שלא אצא מכאן חי. אני נפרד מכם, אמא יקרה, אבא יקר, אחי היקרים, ואני בוכה.

חיים

ההמשך - בעמוד 15

ביקשתי ללכת עם כולם ולהיפטר כבר מהחיים (למות) וקיבלתי מכות בעד בקשתי זאת. אמרו לנו שישלחו אותנו לעבודה בקרוב, אבל לפי השערת יחסלו (יהרגו) גם אותנו אחרי שננקה את כל צריפי המחנה. לכן אני מנצל את ההזדמנות להשאיר עבורך את המכתב הזה. לחיות אין לי כבר כל רצון, אבל אתם, את וילדייך, שתדעו לנקום את נקמת הדם היהודי הנקי הנשפר. עלייך לתנך את ילדייך ברוח הנשק והשנאה לעם הגרמני.

אני פונה לכל היהודים משם: אל תחפשו עסקים או התקדמות במשרות (בעבודה), רק קחו את הנשק ביד, רצחו את כל הבא תחת ידיכם (מהעם הגרמני), אנשים נשים וטף (ילדים), כי ככה עשו אתנו. לפיכך עליכם להיות להוטים (רוצים מאוד) רק לנקמה! נקמה! נקמה! [...] אל תבכו הרבה. כשיבוא זמני אלך בזמרה (בשירה) להתאחד עם בני משפחתי. יום הזיכרון של אבא, אמא ולושה: הם נורו (ירו בהם, הרגו אותם) בנאסלאוו יום אחרי יום כיפור, ביום שלישי בשעה 10.30 לפני הצהריים בשנת 1942. רחל נורתה בנאסלאוו ביום 25.10.42. שלום מת מיתה טבעית בדלקת הריאות (מחלה, פנאומוניה) ביום 6.11.42.

היום, לפני עשרה ימים, זאת אומרת ביום 15.1.1943, יצאו מפה במשלוח (טרנספורט) האחרון יתר 2,000 היהודים, ועמם גם הינדה, שאול ומלך. אני משאיר את המכתב אצל נוצריה, ואתם תתנו לה עבורו 25 דולר. אני מאחל לכם חיים ארוכים תוך בריאות ושמחה.

אשר פן יצחק שוורץ

מכתב שנמסר לעובד ברפכת:

הילדה היקרה,

אנו נמצאים בתחנת הרפכת. עובד רפכת אנושי (הומאני) מאפשר לי את שליחת השורות הבאות. רצוני האחרון: השגיחי על ילדי ועל אמא. נענשנו בצורה אכזרית וסובלים קשות, אך אין יודעים אנו על מה. הני שלום, אין באפשרותי להגיד: להתראות.

מקרב לב,

רנה

מכתב שנכתב ב-11 ביולי 1944 ונמצא בשטח

שעליו עמד בזמנו גטו שוולי בליטא:

צוואה!!!

בזמן היציאה מן הגטו, עם הצעד שבין חיים למוות, השארתי מאחורי כמה צילומים של היקרים לי ביותר, בתקווה שמישהו ימצא אותם בזמן שיחפור ויחפש באדמה, ובתקווה שאותו אדם יואיל (יסכים) להעביר

פרשת קדושים

אני ה' אלקיכם" (י"ט, ב).

הקריאה "קדשים תהיו!" מופנית לא רק ליחיד סגולה (אנשים מיוחדים). הקריאה מופנית אל כל העדה, אל הציבור כולו - "דבר אל כל עדת בני ישראל". כל מי שרוצה להגיע לדרגה של קדושה יוכל להגיע - אם ירצה בכך ואם יקיים את המצוות המביאות אדם אל הקדושה. וכיצד מגיע האדם אל הקדושה? על-פי היהדות, אין מגיעים לקדושה על-ידי התבודדות בהרים או הסתגרות במנזרים או הסתגפות (צום ועינויים). דווקא הדבקות בדברים הפשוטים והמונבים ביותר, אם היא נעשית בכנות, בשמחה ובלב שלם - היא המביאה את האדם אל הקדושה.

התורה אומרת: "קדשים תהיו!". אנו שואלים: איד? ומיד אחרי זה התורה עונה (בפסוק ג): "איש אמו ואביו תיראו". כלומר: יראת כבוד כלפי ההורים מביאה את האדם אל הקדושה.

התורה באה ללמד אותנו שדווקא המעשה הטבעי, הפשוט, המובן מאליו, אם הוא נעשה בשלמות, עם כל הלב - הוא המביא את האדם אל הקדושה.

ניתן להגיע לקדושה על-ידי מתן יחס של כבוד להורים, לעני, לחלש ולגר; על-ידי הימנעות מרכילות, שקר והונאה (רמאות), ועל-ידי אהבת הרע (החבר).

מי שמתנהג על-פי המתואר בפרשה גורם לקידוש השם (ראו "מושג השבוע" בהמשך) ומביא כבוד לעצמו, לאלוקיו וליהדותו.

פרשת "קדושים" היא אחת הפרשות ה"חברתיות" ביותר בתורה. הפרשה כוללת 51 מצוות, רובן בתחומים שבין אדם לחברו, משפחה, קהילה וחברה.

הפרשה עוסקת בכמה וכמה נושאים: כיבוד הורים: "איש אמו ואביו תיראו" (ויקרא פרק י"ט פסוק ג) (תנו כבוד ואהבה להורים); היחס אל העני: "ובקצרכם את קציר ארצכם, לא תכלה פאת שדך... לעני ולגר תעזב אתם" (פסוקים ט-י) (כאשר תקצרו את השדה - תשאירו מעט לעני ולגר); הלנת שכר: "לא תלן פעלת שכיר אתך עד בוקר" (פסוק י"ג) (שלמו משפורת בזמן); היחס לחלש ולחריג: "לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשל" (פסוק י"ד) (תנו כבוד ועזרה לאנשים שיש להם קשיים); רכילות: "... לא תלך רכיל בעמך..." (פסוק ט"ז) (אל תדברו דברים רעים על אחרים); היחס לגר: "וכי יגור אתך גר... ואהבת לו כמוך..." (פסוקים ל"ג-ל"ד) (אהבו את הגר), ועוד ועוד.

בפרשת השבוע מצוי גם הפסוק המפורסם: "ואהבת לרעך כמוך" (פסוק י"ח) (אהבו את חבריכם כמו שאתם אוהבים את עצמכם).

אם "עשרת הדברות" (חומש שמות - פרשת יתרו) הם "ראשי הפרקים" של היהדות, הרי פרשת קדושים היא "תוכן העניינים" (מפרטת ומסבירה את עשרת הדברות).

אנו לא נעסוק השבוע באופן ישיר בנושאים חשובים אלה, אלא בשתי מלים המופיעות בפסוק הפותח את הפרשה: "דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אלהם קדשים תהיו כי קדוש

איש השבוע

"קידוש השם"

כתוב בתורה: "...ונקדשתי בתוך בני ישראל אני ה' מקדשכם" (ויקרא כ"ב, ל"ב). מפסוק זה לומדים חז"ל, שעל היהודי לשמור על אמונתו ודתו - אפילו עד כדי נכונות (להיות מוכן) למסור את נפשו (למות). לאורך ההיסטוריה, העם היהודי נאבק על קיום דתו ותורתו, ולמען היה מוכן לתת את נפשו (ליהרג), כמו החייל המוכן למות על הגנת העם והמולדת.

מעשה קידוש השם לא היה נחלתם של יחידים בלבד. משפחות שלמות עלו על המוקד (שרפה, אש), ובקריאת "שמע ישראל" הוציאו את נשמתם (מתו). רבים מתו על קידוש השם באשכנז בימי מסעי הצלב (קרוסיידרס) (1096-1291) ובתקופת האינקוויזיציה בספרד (המאה ה-15).

המושג "קידוש השם" גם מגדיר התנהגות נאותה (יפה וכנונה) וראויה של היהודי בכל תחומי החיים ובכל מקום, ובעיקר בסביבה לא יהודית. וזאת כדי למנוע חילול השם - ההפך מקידוש השם. בימים שאנו מציינים את יום הזיכרון לשואה ולגבורה ואת יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל - המושג "קידוש השם" מקבל משמעות מיוחדת וקרובה לכל אחד מאתנו.

יוסי בר-נוי-בוכריץ

כתוב בדם

המשך מעמוד 7

כתובות על קיר בית הכנסת בקובל, וולין.

הכתובות נרצחו ב-15 בספטמבר 1942:

השערים נפתחים. הנה הרוצחים שלנו. לבושים בשחור. על ידיהם המזוהמות (מלוכלכות) הם לובשים כסיות (כפפות) לבנות. הם דוחפים אותנו מבית הכנסת זוגות-זוגות. אחיות ואחים יקרים, כמה קשה להיפרד מן החיים היפים. אתם הנשארים בחיים, לעולם אל תשכחו את רחוב היהודים הקטן והחם מפשע שלנו. אחיות ואחים, נקמו את נקמתנו ברוצחינו. אסתר שרול

ראובן אטלס, דע שאשתך גינה ובנה איימוס נרצחו. בננו בכה מרה. הוא לא רצה למות. צא למלחמה ונקום את נשמת אשתך ובנה יחידה. מוליכים אותנו למוות ואנו חפים מפשע.

גינה אטלס

פתק שכתבה נערה בת 19:

כולנו שוכבים בבור אחד. הנני בטוחה בהחלט כי תדעו כולכם את מקום קבורתנו. אמא ואבא בקושי מחזיקים מעמד. ידי רועדת וקשה לי לגמור את הפתיחה. אני גאה כי יהודיה אנוכי. אני מתה למען עמי. לאיש לא גיליתי כי הנני פותחת מכתב לפני מותנו. אה! כמה מתחשק לי לחיות ולהגיע לקצת טובה בחיים. אולם הפל כבר אבוד. היו שלום. קרובתכם פאניה בשם פולם: אבא, אמא, סימה, סוניה, זוסיה, ראסיה, האצה ובשם זלדה ל'ה הפעוטה (הקטנה), שאינה מבינה דבר עדיין.

במחנה ריפוי, לפני הירצחנו בירייה, במחבוא, יום שלישי, בשעה 4 לפנות בוקר, 16 ביוני 1942.

שלום לבל,

שלכם, פאניה

ערב שבת מוצ"ש	ערב שבת מוצ"ש	ערב שבת מוצ"ש	ערב שבת מוצ"ש	זמני הדלקת הנרות
8.01	באר-שבע 7.01	8.03	ח'פה 6.52	
		8.02	תל-אביב 6.59	
			8.00	ירושלים 6.44